

Pobuda za posredovanje vsebin o visokodebelnih travniških sadovnjakih slovenski javnosti

sporočilo za medije

Ljubljana, 23. april 2021 – V letošnjem letu bo 30. aprila po Evropi prvič potekal "Dan travniških sadovnjakov". Obeleževanje tega dne poudarjamo pomen ohranjanja biotske pestrosti rastlinskih in živalskih vrst in širši družbeni pomen, ki ga imajo travniški sadovnjaki v Evropskem prostoru. Na pobudo Biotehniške fakultete in Zveze sadjarških društev Slovenije bomo tudi v Sloveniji obeležili Dan travniških sadovnjakov.

Zaradi »korona ukrepov« bo letos 30. aprila organiziranih le nekaj prireditev v nasadih.

Bomo pa zato za medije in širšo javnost predstavili primere dobrih praks, ki v Sloveniji potekajo za ohranitev travniških sadovnjakov v zadnjem obdobju.

V delovno skupino smo se povezale vse organizacije, ki si prizadevajo za ohranitev travniških sadovnjakov v Sloveniji in pripravili smo:

- prispevek o pomenu travniških sadovnjakov (v nadaljevanju) in
- pregled aktivnosti in projektov, ki se v Sloveniji izvajajo v zadnjem obdobju ter dodali najavo dogodkov, spletne strani in kontakte. (v prilogi).

Travniški sadovnjaki včeraj, danes, jutri

Razvoj travniških sadovnjakov sega v obdobje 17. stoletja, ko je sadje predstavljalo dragoceno hrano za preživetje kmečkih ljudi. Predvsem manj uporabna zemljišča in strmejše lege v bližini domačij so kmetje zasadili z nabranimi sejanci, na katere so kasneje cepili različne sorte. Kmečki vrtovi so bil zasajeni z različnimi vrstami sadja, ki je služilo za samooskrbo s sadjem in predelavo viškov v jabolčnik, kis, žganje ali suho sadje. Sadju so praviloma namenjali majhno pozornost pri oskrbi, kar se je poznalo pri neizenačenih pridelkih. Največjo oskrbo je predstavljala paša živine, ki je nasade gnojila. Obišni vrtovi so varovali domačije poleti pred vročim soncem in pozimi pred mrzlimi vetrovi ter ščitili strma zemljišča pred erozijo. Za širjenje sadovnjakov so imeli veliko zaslug kmetje, ki so znali cepiti, saj so iskali divjake v naravi in nanje cepili različne sorte iz okolice. Šele ko so se začele razvijati prve drevesnice v 19. stoletju, so k nam začele prihajati tuje sorte iz različnih dežel. Najbolj se je travniško sadjarstvo razvilo na Štajerskem od koder so jabolka izvažali tudi v tujino.

Pomemben mejnik v razvoju travniških sadovnjakov predstavlja leto 1921, ko je bilo ustanovljeno Sadjarsko društvo za Slovenijo. Bogato delo v številnih podružnicah je bilo podprto z izdajanjem strokovnih časopisov in izdajo Sadnega izbora za Slovenijo.

V obdobju razvoja intenzivnega kmetijstva so travniški sadovnjaki začeli zgubljati na pomenu. Na veljavi so pridobivale novejšje ameriške sorte jabolk, ki so zahtevale intenzivnejšo oskrbo in so bile tržno bolj zanimive.

Danes, ko se je število travniških sadovnjakov občutno zmanjšalo in ko je ponekod porušeno ravnovesje v naravi, jih gledamo na drugačen način. Njihovo vlogo ocenjujemo bolj celovito iz različnih zornih kotov. Vedno bolj poudarjamo izgled kulturne krajine, kjer travniški sadovnjaki predstavljajo prepoznaven del krajinske podobe. Mnoga naselja po Sloveniji s ponosom nosijo imena po sadnih vrstah, ki so v preteklosti tam dobro uspevala. Še se spomnimo sadnih drevoredov ob cestah in kapitalnih sadnih osamelcev, ki predstavljajo del kulturne dediščine. Danes se nam tu ponujajo nove vsebine doživljajskega turizma in pestre turistične ponudbe povezane z drevesi, sadjem in izdelki iz travniških sadovnjakov.

Travniški sadovnjaki imajo zelo pomembno vlogo pri ohranjanju biotske pestrosti in ogroženih vrst. Dupla v njihovih deblih in velike krošnje nudijo življenjski prostor in hrano številnim pticam, netopirjem, hroščem, divjim čebelam in drugim žuželkam. Ponekod je ohranjanje starih sadnih dreves ključnega pomena za zelo ogrožene vrste ptic, npr. smrdokavro in velikega skovika. Ohranjanje biotske pestrosti z velikega številom živih bitij pomaga vzdrževati ravnovesje v naravi. Vse to pa nam ponuja bogat nabor vsebine za učne poti, kjer bodo otroci lahko spoznavali nekatere živali in naravne zakonitosti medsebojnih povezav živih bitij v ekosistemu.

Velikega pomena predstavlja tudi ohranitev avtohtonih in starejših sort, z vidika ohranjanja genskega materiala. Še posebej pa smo lahko ponosni na slovenske avtohtone sorte: Dolenjsko in Gorenjsko voščenko, Goriško sevko ter Bogatinko. Kvalitetni izdelki teh sort bi lahko pridobili certifikat višje kakovosti in bi predstavljali dragoceno ponudbo. Tudi sadje iz ostalih starejših sort je zelo primerno za predelavo v kakovostne ekološke izdelke posebne kakovosti. Tega se zavedajo predvsem tisti, ki v današnjem tempu življenja dajo nekaj na zdrav način življenja in zdravo prehrano. Ti bodo še posebej znali ceniti drevesa, kot bivalni prostor v naravi in samo energijo dreves.

Slovenija se je v preteklosti uvrščala v sam vrh evropskih dežel po številu visokodebelnih dreves na prebivalca. Travniški sadovnjaki so naša posebnost, na kateri bi lahko gradili elemente prepoznavnosti. V zadnjih letih je bilo izvedenih nekaj uspešnih projektov za oživitve travniških sadovnjakov v različnih delih Slovenije. Pohvalno je tudi sodelovanje različnih strok: kmetijske, okoljevarstvene, krajinske, kulinarčne in turistične. Zavedamo se, da bomo s tesnim sodelovanjem še učinkovitejši pri ohranjanju travniških dreves. Drug od drugega se lahko veliko naučimo, uspele prakse pa lahko prenesemo tudi v druga okolja.

Svoj kamenček v mozaiku oživitve travniških sadovnjakov pa lahko prispeva tudi vsak ozaveščen posameznik, ki se bo zavedal širšega pomena travniških sadovnjakov in bo kupoval izdelke iz starejših sort.

Skupina pobudnikov »Dan travniških sadovnjakov«:

- Zveza sadjarških društev Slovenije,
- Biotehniška fakulteta, Ljubljana (Oddelek za agronomijo in Oddelek za krajinsko arhitekturo),
- Javni zavod Krajinski park Goričko,
- Kozjanski regijski park,
- Kmetijski inštitut Slovenije,
- Kartuzija Pleterje,
- Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije - Javna služba kmetijskega svetovanja,
- Zavod RS za varstvo narave,
- Podeželsko razvojno jedro Halo,
- Projekt EIP16.5: Travniški sadovnjaki avtohtonih in tradicionalnih sort, kot podpora biotske pestrosti in ohranjanje tradicionalnega kulturnega vzorca slovenskega podeželja,
- Pilotni projekt Visokodebelni pašni sadovnjak kot nova kmetijska praksa.
- Projekt LIFE TO GRASSLANDS,
- Projekt Gorička krajina,
- Projekt Sadna pravljica in
- Festival sadnih vin.

Še nekaj podatkov o upadanju števila ekstenzivnih dreves, ki rastejo v travniških sadovnjakih (po desetletjih). Zajetih je pet najbolj številnih sadnih vrst v Sloveniji.

Podatki o ekstenzivnih sadnih drevesih v Sloveniji				
	1991	2000	2010	2020
jablane	1.005.787	798.419	670.521	391.629
slive	496.503	357.098	290.226	198.527
hruške	290.155	236.576	220.993	119.372
oreh	149.448	149.547	150.743	89.951
češnje	134.003	116.691	130.074	71.992

Vir: RS Statistični urad, SiStat

<https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/1502405S.px>

Janez Gačnik
Zveza sadjarških društev Slovenije